

IOAN PĂTRUȚ, *Studii de onomastică românească*. Ediție îngrijită, postfață și indice de Eugen Pavel, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2005, 239 p.

Lucrarea *Studii de onomastică românească*, concepută ca o monografie a tipologiei sufixelor derivate din sistemul onomastic românesc, continuă o serie dintre ipotezele expuse de I. Pătruț și în celelalte două cărți, publicate în timpul vieții: *Onomastică românească* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1980), *Nume de persoane și de locuri românești* (Editura Științifică și Enciclopedică, 1984).

Cercetarea, remarcabilă și unică în ceea ce privește explicarea etimologiei antroponimelor din perspectiva derivării, face parte din preocupările de larg interes care studiază statutul numelui propriu în cadrul unui sistem de derivare. Lucrarea este structurată pe două secțiuni: *Referitor la numele duble și Structura antroponimelor*, precedate de o anexă care cuprinde un bogat material antroponimic.

În *Cuvântul introductiv*, autorul își expune succint obiectul cercetării: descrierea microsistemelor care completează sistemul derivațional antroponimic, încercând să elucideze unele probleme ce privesc originea unui mare număr de antroponime românești, luând în considerare principiul etimologiei interne și legăturile organice dintre antroponime. În cercetarea numelui propriu, I. Pătruț remarcă imposibilitatea departajării sincroniei de diacronie, deoarece, prin mobilitatea denominativă, formele actuale, asemenea modelelor onomastice învechite, pot fi oricând reactualizate și repute în paradigma denotației. Autorul remarcă două situații relevante pentru evoluția numelui de familie, care apar cu mult înainte de oficializarea procedurii denotației: prezența unor determinante ale numelui unic (= adevărat nume de familie: Giurca *Dragotescul*, Crăciun *Belcescul*) și utilizarea unor determinante, echivalente cu viitoarele nume de familie (fiul *lui Stan*, Radu *al lui Borcea*), situație determinată de factorii economici și subiectivi care au stat la baza înregistrării neuniforme a antroponimelor în documente și acte oficiale.

Partea cea mai amplă a lucrării este reprezentată de *Structura antroponimelor*. Concepția asupra sistemului onomastic este de tip structuralist și are ca obiectiv reconfigurarea domeniului antroponimic în baza mecanismului de formare a antroponimelor prin derivare. Adoptând un astfel de demers științific, I. Pătruț încearcă să ne convingă că o serie dintre etimologiile neverosimile, date în DNFR, DOR sau chiar în alte studii de lingvistică, se datoresc tendinței, aproape unilaterale, de a explica proveniența numelui propriu de la apelative și, nu în ultimul rând, de a sesiza care a fost funcția acestui nume propriu în sistemul denotației. Abordând ca metodă de lucru principiul etimologiei interne numai din unghiul derivării, autorul exclude dimensiunea semantică aferentă oricărui nume propriu, cu mențiunea că raportarea la numele comun este justificată numai atunci când antroponimele reprezintă porecle, supranume sau dacă provin din nume referitoare la faună. Astfel, deși unele nume de familie pot fi raportate, în mod cert, la numele comune corespunzătoare – *Mușat* (np.) poate fi raportat la numele comun *mușat* (adjectiv), care circulă și astăzi în aromână cu sensul „frumos”; *Bucur* (np.) are la origine un adjectiv care se presupune că a existat în româna comună, având sensul „frumos” – autorul le atribuie un dublu statut: dacă sunt nume unice, atunci pot fi raportate la numele comun corespunzător; dacă funcționează în sistemul „numelor duble”, raportarea la apelativ nu se justifică, numele încadrându-se în categoria formelor antroponimice derivate: *Mușat* este un derivat cu sufixul *-at*, din tema *Muș-* a numelui *Mușa* (nf.), *Mușu* (nb.).

Cercetând materialul diacronic, în paralel cu un studiu sincron în paradigma structurii derivaționale, autorul surprinde dinamica funcționării antroponimelor și integrarea lor în sisteme distinctiv, în care locul central îl ocupă *tema*, segmentul comun al numelui înrudite pe plan lexical. Adept al

DACOROMANIA, serie nouă, XI–XII, 2006–2007, Cluj-Napoca, p. 309–347

frecvenței, ca manieră de a distinge antroponimele pornind de la o temă, dar și al evoluției lingvistice, sistemul derivativ propus, încetând a părea prea haotic și fortuit, se reduce la câteva structuri fundamentale, în care pe o poziție secundă se află sufixul, elementul comun seriilor corelate pe plan distribuțional. Contiguitatea sufixelor ce succedă tema unor antroponime l-a determinat pe autor să admită prezența temelor de gradul I, II și III. De exemplu, se notează că nfam. *Hurlub* poate fi corelat prin tema *Hurl-* cu (derivatul cu sufixul *-oi-*) *Hurloi* (nfam); în tema de gradul II *Hur-l-* apare sufixul *-l-*; numele este înrudit prin tema de gradul I *Hur-* cu alte derivate precum *Huruba* (nfam.), *Huruban* (nfam). Din punctul de vedere al originii, sufixele din sistemul derivativ al numelor proprii nu sunt de origine slavă, ci sunt proprii limbii române, ele fiind vehiculate de la o limbă la alta de cuvintele împrumutate și detașate din acestea, după ce se încadrează fonetic și gramatical în sistemul limbii receptoare, de aceea originea sufixului va determina originea derivatelor, în sensul că toate antroponimele s-au format cu sufixe românești. În stabilirea originii antroponimului de mare importanță sunt particulele consonantice ale temelor antroponimice alături de sufixele consonantice (*-an-*, *-en-*, *-om-*, *-al-*, *-ul-*, *-ar-*, *-at-*, *-uġ-* etc.) sau monoconsonantice (*-c-*, *-d-*, *-ĉ-*, *-z-* etc.), care vor permite departajarea numelor proprii derivate de cele împrumutate. Un statut incert îl au sufixele terminate în semivocală (*-ai-*, *-ei-*, *-oi-*, *-ui-*, *-ii-*, *-ău-*, *-iu-*) și cele „mono-semivocalice” (*-i-*, *-u-*), deoarece nu permit o departajare foarte clară a unui împrumut de un nume derivat. Oricare ar fi proveniența acestor sufixe, ele funcționează în sistemul derivativ și, ca urmare, au sporit inventarul antroponimelor. Prin teoria privind originea sufixelor în sistemul derivativ al numelor proprii, I. Pătruș se situează pe o poziție diametral opusă față de cea pe care o promovează majoritatea lingviștilor. De pildă, Al. Graur susține că sufixele nu se împrumută; se împrumută cuvintele formate cu un afix, dar aceste cuvinte se introduc gata formate din alte limbi și, de aceea, ele trebuie considerate ca un tot indivizibil. Ca urmare, potrivit acestei teorii larg împărtășite, nu se împrumută modelul de derivare, ci numai cuvintele care conțin sufixul.

Revenind la structura antroponimelor derivate, o altă serie de elemente ce particularizează clasa numelor proprii sunt desinențele (*-a*, *-ă*, *-e*, *-ea*, *-u*, *-ø*) și articolul enclitic. Aceste desinențe sunt adaptate antroponimelor și, de aceea, nu au aceleași realizări și același statut ca în lexicul comun; informațiile gramaticale de gen și număr nu mai realizează opozițiile fundamentale singular-plural, masculin-feminin, fenomen datorat, în principal, statutului numelui propriu, caracterizat printr-o flexiune defectivă de gen și număr. De aceea, considerăm că ar fi fost mult mai precaut ca aceste unități antroponimice să se încadreze în seria desinențelor degramaticalizate sau a pseudo-desinențelor.

Deși paradigma sistemului derivativ antroponimic pare a fi destul de unitară, totuși mai apar unele nesincronizări datorate nedefinirii foarte clare a unor concepte cu un statut bine delimitat în morfologia limbii române: este situația numelor de familie de tipul *Băculete*, *Ciuculete*, *Hoșulete*, *Mărculete*, *Tomuleț*, *Drăguleț* etc. Urmărindu-se procesul derivativ al antroponimelor menționate, se potențează ideea existenței unui sufix compus (*-ul-et-*), în care *-ul-* reprezintă articolul enclitic. Dacă *-ul-* din aceste derivate funcționează ca un articol enclitic, parte componentă a unui sufix compus, atunci ne întrebăm de ce acest statut nu se perpetuează și în cadrul altor antroponime cu o structură similară (vezi, în acest sens, *Mărculescu*, *Banculea*, *Rambulea* etc.). Dacă *-ul-* din corpul sufixului compus este considerat articol enclitic, acest fapt ne conduce spre potențarea unei contradicții logice, și anume: o entitate fonologică poate să funcționeze atât ca o unitate de sine-stătătoare (articol enclitic) în cadrul unui cuvânt, dar și ca o subunitate în cadrul sufixului compus. (Un alt argument al inexistenței unor sufixe compuse se găsește în sistemul limbii comune, unde în structura unui cuvânt derivat pot apărea mai multe sufixe derivate – vezi *munci-tor-ime* –, dar aceste sufixe nu se constituie ca o unitate, ele reprezintă în continuare două unități distincte.) De aici credem că I. Pătruș s-a înșelat în ceea ce privește sufixele compuse, deoarece subunitatea este incompatibilă cu unitatea din punct de vedere funcțional; pentru a rămâne în aceeași sferă a derivării, aceste nume proprii ar putea fi explicate mult mai convingător dacă am adopta principiul temelor de gradul I, II și III, metodă pe care autorul o recomandă la tot pasul.

Autorul ne demonstrează că acest sistem derivativ funcționează și în cadrul toponimelor, motiv pentru care în cuprinsul acestei lucrări se fac adesea trimiteri la relațiile dintre antroponime și toponime. Analizând materialul antroponimic din unghiul diacroniei, I. Pătruș constată raporturile

strânse și reciproce dintre aceste categorii onomastice. Unul dintre numele proprii căruia îi surprinde evoluția în procesul denominației este toponimul și antroponimul *Turda*, despre care notează că a funcționat inițial ca nume de persoană, apoi ca oiconim și nume de familie. Lipsa unor informații cu privire la ciclicitatea denominației are repercusiuni asupra identificării antroponimului și a stabilirii relațiilor acestuia cu toponimele, relații care se reflectă în orice analiză etimologică a unui nume propriu. De asemenea, autorul ne atrage atenția că, fără a cunoaște elementele de structură ale antroponimelor, nu se poate găsi nici relația acestora cu toponimele, și astfel se perpetuează o serie de etimologii neverosimile, prin căutarea etimonului într-un apelativ. Deși raportarea la apelativ poate fi realizată, I. Pătruț remarcă incongruența dintre cele două elemente și de aceea i se pare mult mai justificată raportarea la numele propriu. În această categorie vor fi incluse nume de localități precum *Honorici* (este un oiconim ce reprezintă antroponimul omofon, format din tema *Hon-* cu sufixele *-or-* și *-ic-*), *Sibiciu (de Sus/de Jos)*, *Boj(u)*, *Păușești* etc.

Meritul acestei cercetări îl constituie nu numai concizia și claritatea în rezolvarea problemelor controversate, ci, mai ales, opiniile personale, contribuțiile noi, argumentarea riguroasă cu fapte de limbă. Un studiu de acest tip nu este lipsit de interes prin faptul că se întemeiază pe o demonstrație științifică, cu numeroase implicații lingvistice, dar și istorice.

Așa cum a fost concepută, lucrarea oferă informațiile necesare pentru înțelegerea conceptelor fundamentale și a metodelor lingvistice folosite în sistemul derivativ al numelor proprii, constituind o prezentare de ansamblu adecvată și cu noi posibilități de interpretare a sistemului antroponimic românesc.

GABRIELA DOMIDE

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară

„Sextil Pușcariu”,

Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

MIOARA AVRAM, *Studii de morfologie a limbii române*,
București, Editura Academiei Române, 2005, 338 p.

Situându-se pe linia morfologiei tradiționale ca obiect de studiu și metodă de cercetare, volumul regretatei Mioara Avram reunește 30 de articole publicate între 1958 și 2004 în periodice de specialitate (SCL, LR, LLR, RRL, AUI) sau în volume cuprinzând actele unor reuniuni științifice din țară și din străinătate.

Utilitatea grupării acestor materiale într-un volum se justifică prin serviciul pe care îl aduc asemenea surse bibliografice – indispensabile cercetătorilor, dar și profesorilor și studenților –, și anume acela de a avea acces rapid la bibliografie.

Articolele, scrise de autoare pe durata aproximativă a unei jumătăți de secol, subliniază, o dată în plus, viziunea cuprinzătoare asupra fenomenelor de limbă și personalitatea unui cercetător și dascăl care a marcat generații întregi de studenți, profesori și tineri cercetători, dincolo de „mode” și „curențe” lingvistice.

Articolele abordează, așa cum reiese din titlul volumului, probleme de morfologie, însă aspectele vizate nu aparțin exclusiv morfologiei, unele discută – fapt, de altfel, firesc – probleme ce țin de sintaxă, altele se referă la probleme de lexicologie sau compară diverse fapte de limbă cu cele similare din limbi romanice sau neromanice. Importante sunt și acele articole care privesc realizări din morfologia istorică sau cea dialectală.

Primele patru articole sunt dedicate unor probleme generale. În *Structura morfologică – mărturie incontestabilă a latinității limbii române* (p. 7-11) se subliniază trăsăturile specifice ale românei în cadru romanic, respectiv conservarea unor elemente de flexiune din latină (cele trei declinări din latina populară, formele de genitiv-dativ singular, feminin și vocativul masculin, genul